

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 127.081.2026
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

В І Д Г У К

**офіційного опонента Задої Іванни Іванівни
на дисертаційну роботу Кулі Володимира Сергійовича
на тему «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу
перед законом і судом: зміст та особливості реалізації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»,
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми. Не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, які присвячені, по-перше, принципу рівності у праві, по-друге, засадам судочинства, по-третє, гарантіям адміністративного судочинства, представлена на розгляд науково-дослідна робота є вкрай актуальною для подальшого розвитку науки адміністративного права і процесу. Серед обставин, які свідчать про актуальність теми, можна виокремити наступні.

В науці адміністративного права дослідженням принципу рівності та засадам адміністративного судочинства приділяється достатньо уваги, але судова практика свідчить, що не всі питання, які пов'язані із особливостями реалізації принципу рівності учасників адміністративного процесу перед законом і судом, по-перше, отримали належне теоретичне обґрунтування, по-друге, враховані та використовуються в правосудді. У зв'язку із цим, низка важливих питань теорії та практики породжує дискусії та суперечливі підходи як до розуміння власне принципу, так і до розуміння сфер і механізмів його реалізації в адміністративному судочинстві. Відповідно, у більшості наукових джерел повторюються загально визнані тези про зміст і особливості реалізації принципу рівності в адміністративних

правовідносинах і оминаються питання його реалізації, наприклад, на кожній із стадій адміністративного судочинства чи по відношенню до кожного учасника адміністративного процесу.

Актуальність теми дослідження обумовлена також необхідністю чіткого усвідомлення недосконалості адміністративного процесуального регулювання підстав та порядку застосування принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Так, чинний КАС України лише називає даний принцип серед інших принципів адміністративного судочинства і дає лаконічну характеристику його змісту в ст. 8 кодексу. При цьому, інші норми адміністративного процесуального законодавства якщо і логічно пов'язані із положеннями ст. 8 КАС України, то це стає очевидним лише в результаті інформаційно-аналітичної діяльності правника (науковця чи практикуючого юриста). Тобто очевидний зв'язок положень ст. 8 КАС України з іншими нормами кодифікованого акту відсутній. Це призводить до того, що на практиці реалізація принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом супроводжується певними проблемами – вимоги ст. 8 КАС України не завжди реалізуються судами першої інстанції, суд неправильно застосовує норми КАС України тощо. Ці проблеми, з одного боку, свідчать про недосконалість чинного адміністративного процесуального законодавства щодо особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, а, з іншого, – негативно відображаються на ефективності адміністративного правосуддя.

Дисертаційне дослідження В. С. Кулі виконане на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І.І. Мечникова у відповідності з планом науково-дослідної роботи кафедри на 2023-2027 рр. «Дослідження євроінтеграційних шляхів розвитку публічного та приватного права України» (номер державної реєстрації 0123U102371).

Таким чином, варто підкреслити, що зміст та особливості реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом є актуальним предметом теоретико-правового дослідження. Отже, дисертаційне дослідження В. С. Кулі є затребуваним як наукою адміністративного права і процесу, так і потребами правотворчої і правозастосовної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Структурно дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується також критичним аналізом наявних літературних джерел з теорії держави і права, адміністративного права і джерел спеціального наукового напрямку – адміністративне судочинство.

Обґрунтованість теоретичних положень, рекомендацій щодо подальшого наукового розроблення теми, достовірність результатів дослідження забезпечено використанням сукупності філософських, загально та спеціально наукових методів, які використовуються в юридичних дослідженнях. Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження забезпечено використанням відповідних наукових методів – історико-правового, порівняльно-правового, логіко-семантичного, системного та структурно-функціонального. Все це дозволило здобувачеві сформулювати низку важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Чітко

виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації і критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних проблем науки адміністративного права і процесу.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Положення дисертації ґрунтуються на об'єктивних теоретичних дослідженнях, висновки є достовірно обґрунтованими та базуються на теоретичних судженнях автора і матеріалах практики.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячене розкриттю змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом як елементу загальної системи принципів адміністративного права та процесу, системи правових гарантій адміністративного процесу та системи принципів адміністративного судочинства, розвитку загальної теорії адміністративного права та теорії адміністративного процесуального права, які стосуються принципів адміністративного судочинства, а також вдосконаленню на цій підставі норм адміністративного процесуального законодавства.

Дисертантом проаналізовано значний масив спеціальної наукової правової літератури, яка присвячена проблемним питанням визначення змісту і реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Результати дисертаційного дослідження становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес і можуть бути використані: у навчальному процесі – під час підготовки навчальних та навчально-методичних матеріалів, а також під час проведення практичних занять з дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративне процесуальне право» та «Адміністративне судочинство»; у правотворчій діяльності – для вдосконалення норм КАС України з питань реалізації принципу рівності усіх

учасників судового процесу перед законом і судом; у науково-дослідній сфері – для здійснення досліджень, які стосуються системи принципів адміністративного судочинства та особливостей їх реалізації; у правозастосовній діяльності – з метою вдосконалення адміністративного правосуддя, яке базується на дотриманні принципів адміністративного судочинства.

Заслужують на увагу та підтримку наступні положення дисертації:

- визначено та охарактеризовано причини багатоаспектності і дискусійності змісту принципу рівності у праві, до яких здобувач відносить такі: 1) кожен етап історичного розвитку суспільства і держави (наприклад, рабовласницький, феодалський, капіталістичний тип держави) впливав як на розуміння рівності у соціумі, так і на її закріплення в джерелах права; 2) «рівність» та принцип рівності досліджуються в багатьох науках (соціології, психології, правознавстві та ін.), що створює різні змістовні трактування їх змісту та особливості реалізації в реальному житті, а також породжує взаємовплив теоретичних узагальнень про справедливість однієї науки на теоретичні здобутки іншої науки; 3) наука про право, будучи складним системним утворенням, яке об'єднує в собі галузеві науки та інші наукові напрями юридичного спрямування, по різному розкриває зміст поняття «рівність» та, відповідно, зміст принципу рівності, адже перед кожною наукою і науковим напрямом стоять свої специфічні цілі та завдання, а також всі вони відрізняються об'єктом і предметом дослідження; 4) адміністративне право є складною системою, яка поєднує в собі підгалузі, правові інститути та адміністративно-правові норми, що обумовлює визначення специфіки рівності не тільки на галузевому рівні, а й з урахуванням особливостей елементів, що утворюють систему адміністративного права, а саме, підгалузей матеріального, процедурного і процесуального адміністративного права; 5) кожен дослідник, маючи свій правовий світогляд, рівень досвіду наукової діяльності та використовуючи

специфічний набір методів пізнання правових явищ, може запропонувати авторську концепцію щодо розуміння рівності та принципу рівності в адміністративному праві та процесі (підрозділ 1.1);

- доведено, що систему адміністративно-процесуальних гарантій (гарантій здійснення адміністративного судочинства) складають:

- 1) адміністративні процесуальні норми, що закріплюють компетенцію адміністративних судів та процесуальний статус учасників справи і представників, тобто суб'єктів, зацікавлених у результатах розгляду справи;
- 2) адміністративні процесуальні норми, що закріплюють дії інших учасників адміністративного процесу, які не зацікавлені в результатах справи, але впливають на оперативність, об'єктивність та неупередженість судових рішень (наприклад, дії помічника судді, судового розпорядника, експерта, перекладача тощо);
- 3) принципи адміністративного судочинства;
- 4) різноманітні процесуальні інститути, які додатково забезпечують досягнення мети та вирішення завдань адміністративного судочинства (інститути «представництва», «процесуальних строків» і ін.);
- 5) адміністративно-процесуальну форму;
- 6) перегляд рішень адміністративних судів;
- 7) систему заходів примусового та обмежувального характеру, які застосовуються, по-перше, до учасників адміністративного процесу (заходи процесуального примусу) з метою уникнення перешкод у здійсненні судочинства, по-друге, з метою забезпечення адміністративного позову. Реалізація принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом має тісний зв'язок з кожним із визначених вище елементів системи адміністративно-процесуальних гарантій (підрозділ 2.2);

- обґрунтовано авторське бачення досліджуваного принципу, яке полягає у тому, що у широкому розумінні принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом виступає фундаментальною засадою організації та функціонування всього адміністративного процесу, а у вузькому – імперативною вимогою до суду

щодо забезпечення рівного процесуального статусу та рівних можливостей учасників під час розгляду і вирішення адміністративної справи. Наукова новизна такого підходу, на думку здобувача, вбачається у комплексному обґрунтуванні цього принципу як багатовимірної правової конструкції, зміст якої розкривається через синтез формально-юридичного, функціонального, компенсаторного та європейсько-правового підходів, що дає змогу розглядати його як самостійний механізм забезпечення не лише формальної, а й реальної процесуальної рівності в адміністративному судочинстві (с. 221-222);

- доведено, що суд, займаючи центральне місце в адміністративному судочинстві, не є учасником адміністративного процесу в тому самому значенні, що сторони чи інші залучені особи. Його процесуальна роль полягає в організації розгляду справи та забезпеченні таких умов, за яких принцип рівності набуває реального, а не декларативного змісту. Водночас здійснене дослідження підтверджує, що ефективність реалізації принципу рівності безпосередньо детермінована не лише досконалістю законодавчих приписів, а й належним рівнем правозастосовної культури адміністративних судів, їхньою спроможністю коректно ідентифікувати та усувати прояви фактичної процесуальної нерівності у кожній конкретній справі. Саме активна компенсаторна роль суду, підкріплена послідовним застосуванням стандартів Ради Європи та правових позицій ЄСПЛ, перетворює декларативний зміст принципу рівності на дієвий інструментарій захисту прав особи у сфері публічно-правових відносин, що набуває особливої значущості в умовах воєнного стану, коли збереження демократичних процесуальних гарантій потребує виваженого балансу між потребами національної безпеки та непорушністю основоположних прав людини (с. 223).

У результаті проведеного дисертаційного дослідження автором було сформульовано низку інших висновків, які є корисними для розвитку науки адміністративного права і процесу та спрямовані на вдосконалення

адміністративно-правового механізму реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

У цілому дисертація носить завершений характер, мета дослідження досягнута, завдання роботи виконані.

Зауваження до дисертаційного дослідження. В цілому високо оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, слід відмітити деякі зауваження та недоліки.

1. Зважаючи на особливості структури дисертації, а саме, теоретичне обґрунтування місця принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом в загальній системі принципів адміністративного права та процесу (підрозділ 1.2), в загальній системі гарантій адміністративного процесу (підрозділ 2.2) та в загальній системі принципів адміністративного процесу (підрозділ 2.3), слід було виділити окремий підрозділ для пояснення і обґрунтування особливостей методології проведеного дослідження. За суттю здобувач вирішує одне і теж завдання – уточнює змістовне наповнення та співвідношення поняття «принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом» з іншими суміжними та спорідненими правовими поняттями. Вирішення та виконання такого завдання можна було б здійснити в межах одного підрозділу дисертації.

2. В підрозділі 2.2 дисертації здобувач, по-перше, демонструє розмаїття думок адміністративістів щодо розуміння і визначення системи правових гарантій адміністративного процесу та адміністративного судочинства, по-друге, приєднується до однієї із концепцій гарантій адміністративного процесу, висловлених в науковій літературі, та характеризує зв'язок і взаємовплив принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом з іншими гарантіями адміністративного процесу. На нашу думку, дисертація виграла б в науковому сенсі, якби здобувач супроводжував характеристику думок вчених щодо системи гарантій адміністративного процесу критичним аналізом та додатково обґрунтував

свій вибір концепції гарантій адміністративного процесу, яка була взята в дисертації за основу.

3. На сторінці 131 дисертації зазначається, що принципи адміністративного судочинства визначені КАС України у своїй єдності, взаємозумовленості та взаємодії становлять певну структуровану внутрішньо несуперечливу систему основоположних засад здійснення адміністративного правосуддя. Відповідно, здобувач співвідносить зміст принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом з іншими принципами, які закріплені в КАС України. Цілком погоджуючись із зробленим здобувачем підходом, вважаємо, що його слід було б належним чином аргументувати, адже в науковій літературі висловлюється думка про те, що принципи адміністративного судочинства не обмежуються лише тими, що закріплені в частині третій ст. 2 КАС України. До системи таких принципів можуть належати і інші принципи, які змістовно витікають із положень КАС України, наприклад, принцип справедливості.

4. Здобувач розкриває специфіку змісту принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом та звертає увагу на дві його складові – «рівність перед законом» і «рівність перед судом». При цьому, в дисертації мало уваги приділяється питанню співвідношення цих складових принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, тоді як практика ЄСПЛ показує, що ці поняття мають принципові розбіжності як в їх розумінні, так і застосуванні. У зв'язку із цим, до здобувача виникає питання: як співвідносяться категорії «рівність перед законом» і «рівність перед судом» як складові принципу рівності учасників адміністративного судочинства з урахуванням практики ЄСПЛ?

Проте вказані недоліки не впливають на загалом позитивну оцінку дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам МОН України. Зміст дисертаційної роботи висвітлений достатньо повно, виклад запропонованих в роботі положень базується на ґрунтовному

опрацюванні літературних джерел з проблематики дисертаційного дослідження. Автор сформулював свої висновки, які здатні стати значним внеском у розвиток вітчизняної науки адміністративного права і процесу. В цілому дисертація В. С. Кулі є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке присвячене змісту та особливостям реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом.

Слід зазначити, що дисертація «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації» є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, а її автор – Куля Володимир Сергійович, заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Національного університету
«Одеська морська академія»**

Іванна ЗАДОЯ

Підпис Задої Іванни Іванівни засвідчую –

В.о. ректора

**Національного університету
«Одеська морська академія»**

Вадим ЗАХАРЧЕНКО